

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Ирена Иванова Бокова, Нов български университет, София,
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'
в област на висше образование .3.Социални, стопански и правни науки
професионално направление 3.1 *Социология, антропология и науки за културата*
докторска програма *Етнология*

Автор: Зорница Георгиева Пранджева

Тема: Религията като фактор в културните взаимодействия в градска среда (по примера на град Пловдив)

Научен ръководител: д-к проф. Мария Шнитер – ПУ „Паисий Хилендарски“ гр. Пловдив

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-6522 от 17.12.2018 г. на проф. д-р Запрян Козлуджов, Ректор на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Религията като фактор в културните взаимодействия в градска среда (по примера на град Пловдив)“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 3.Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1 *Социология, антропология и науки за културата*, докторска програма *Етнология*. Автор на дисертационния труд е *Зорница Георгиева Пранджева* – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „Етнология“ с научен ръководител д-к проф. Мария Шнитер от ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС ‘магистър’);
- заповеди за записване в докторантура, прекъсване на обучението (поради майчинство) и за продължаване на обучението;
- заповед за провеждане на изпит от индивидуалния план и съответен протокол за издържан изпит по специалността;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;

- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- списък на забелязани цитирания;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет;

Докторантката е приложила необходимите публикации.

Представените документи са в съответствие с нормативните изисквания.

2. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Темата на дисертацията е актуална с проблематиката си и с контекста на изследване. Религиозното като език на изразяване и съответно на оценяване на събития, факти, поведение в съвременността не губи своето значение, а е видимо в разнообразни ситуации на напрежение и конфликт. Религиозната практика е друг изследователски проблем, който също има значими аспекти в контекста на миграции, мобилност и номадство в постмодерната ситуация. Контекстът на изследване – град Пловдив, показва модели на съжителство и диалогичност на общности, които ползват и езика на религиозното при изграждане на образи на идентификация, в рамките на публични прояви и историческо конструиране на мобилност. Затова и темата на дисертацията съчетава исторически контекст със значима съвременна проблематика.

3. Познаване на проблема

Авторката на дисертацията има познания върху разнообразни аспекти на изследване на религиозни култове и на прояви на религиозното (от гледна точка на вярата като съблюдаване на култа и изпълнение на основни практики) в градска среда. Тя надгражда придобити знания и умения за теренна работа като студент в различна степен на образователни програми по етнология. Дисертацията показва предишен теренен опит в изследване на религиозни общности в гр. Пловдив.

Затова и текстът отразява пореден етап от надграждане на придобити знания и умения за научно изследване, както и от надграждане на познание за терена. Докторантката познава и цитира автори и изследвания, които са основни за проблематиката на дисертацията и ги вписва в конкретен изследователски и социален контекст. Текстът показва умения за ясно отграничаване на различни сфери на теоретични изследвания за религията и религиозното като фактори за културни взаимодействия в градска среда.

4. Методика на изследването

Изследването залага на методи, необходими за теренното проучване, както и за анализ на емпиричния материал. Направените интервюта и наблюдения на места на религиозното са адекватни и са приложени в подходящи ситуации и контекст. Докторантката предлага анализ въз основа на антропологичен подход и методи, които се използват при изследване на религиозното – познание, практика и преживяване, места и сфери на проявление на религиозния култ и на религиозното („молитвеният дом“ / бракът / свободното време), както и на образи и представи, свързани с религиозната идентичност. Резултатите от теренната работа се надграждат от аналитични и интерпретативни подходи върху събраните наблюдения и интервюта. Изследването е проведено с необходимата авторова саморефлексия, която залага на постоянна връзка между теренист и събеседници в коригиране и търсене на адекватност при изпълнение на поставените цели и задачи, както и при спазване на етиката по време на изследване.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Текстът съдържа увод, три глави и заключение в обем от 308 с., библиография, информация за интервюираните и приложения в обем от общо 151 с. Библиографията обхваща заглавия на български и на чужди езици, извори и източници от интернет. Приложенията се състоят от дешифрирано интервю и визуален материал, карти на местата на изпълнение на религиозни практики.

В увода са изложени интересът на авторката към проблематиката и предпочитанието ѝ към концепции, свързани с анализ на постмодерната ситуация от антропологична гледна точка и интерпретации на функционирането на религиозното по нов начин днес.

Първа глава е озаглавена „Теоретична рамка на изследването“, където е съсредоточено представянето на понятийния апарат и предпочитания инструментариум за изследване и анализ. В следващите глави дисертантката обаче също въвежда понятия, които използва в текста си.

Първа глава е разделена на две части – изследователски въпрос и хипотеза, и ключови понятия и методологични уточнения. Във втората част на главата прави впечатление разширяване полето на изследване към въпроси, които сами по себе си са обект на сериозен и дълготраен научен интерес като общности, колективни идентичности, градът като обект и контекст на изследване. Това разширяване на проблематиката на анализ не подпомага концептуализацията на научния проблем, а поставя редица въпроси относно възможните пресечни точки между засегнатите понятия и темата на дисертацията. Например – понятието „идентичност“ се среща в разнообразен контекст и съответно съдържание (предзададена идентичност по рождение/ конфесионална конверсия/ конструиране и т.н.) като се представят

автори с разнообразен изследователски интерес от различни социални и хуманитарни науки. В същото време понятие като „общност“ е дефинирано относително ограничено и се базира на малък брой автори, независимо че то също е ключово понятие и също показва различни акценти в интерпретацията си. С оглед на изследователската теза добре е защитена гледната точка към града като контекст на базата на етносоциологически подход на изследване на града.

Изграждането и представянето на основните понятия и концепти от страна на дисертантката обаче предполага извеждане на по-ясна връзка между избраните автори и техните теоретични подходи, когато се създава методологичната основа на собствения текст.

Втора и трета глава представят общности съобразно религиозна и етническа идентификация, съответно българи протестанти и католици, и арменци и евреи. Развитието на проблематиката във втора и трета глава се базира на имплицитното или експлицитно включване на етничното като идентификатор на религиозна общност. И в двете глави обаче остава неясно заявеният контекст „православието в Пловдив“ дали е предзададен от дисертантката или се поражда в рамките на теренната работа, по какъв начин се съотнася с идеята за изследване на „образ отвън/ отвътре“ и как се конструира – като съотнасяне, допълнение, противопоставяне? Текстът изгражда разнообразни образи на „не-православни“ в съотнасяне с „православни“, но последните липсват като избрана база за сравнение, а се появяват в конкретни случаи с препратка към „мнозинство“.

Зорница Пранджева спазва относително последователно избраните от нея базови елементи при изграждане образите на религиозните общности в Пловдив – исторически аспекти, съвременна ситуация на функциониране на общността, интерпретация върху канона и религиозни практики, брачната институция като пазител на традициите на общността, социални и културни функции на религиозната институция, свободно време и др. Избраната от авторката протестантска общност е описана в най-голям обем (страници 48-136), като следват католици (страници 137-161) с включване на униати (страници 162-187), арменци (страници 189-250) и евреи (страници 251-287).

Всяка общност е представена във връзка с появата и присъствието си по българските земи и при налична информация – в Пловдив. Текстът засяга основни теми от сакрални текстове за всяка общност – често интерпретирани от носителите на религиозното знание, които са практикуващи култа, основни моменти от религиозната практика и описание на базови елементи за общността. Добре са описани и анализирани социалните функции на религиозните институции, обвързването на свободното време с религиозното и неговото навлизане в разнообразни сфери на социалния живот. По-слабо е разработен проблемът с интеракциите, с влиянието на религиозното върху културните взаимодействия в град Пловдив. Тук текстът би спечелил, ако взаимодействията са изведени по-ясно и са превърнати в „червена нишка“ в дисертацията.

Като цяло текстът се разгръща в последователност се акцентира върху отделните значими теми, заложи в увода и в първа глава (теоретичната обосновка). Дисертацията е изградена логично, има ясен езиков изказ и обобщенията водят към заключението. Налице е продължителна и задълбочена теренна работа, анализът и интерпретацията се изграждат на базата на собствен емпиричен материал на авторката и показват умения за работа с научни текстове.

Авторефератът отразява адекватно дисертацията и представя нейното развитие като тези.

Приносите на дисертантката засягат разширяване на проблематиката на изследване на религиозни общности в градска среда, в случая град Пловдив, и в посока на културни взаимодействия помежду им (основен референт е „православната общност“). Направен е сериозен опит да се потърсят измерения на религиозното в свободното време, в професионалната среда, в контекст, различен от класическия при описание и анализ на религиозни общности. Наличен е емпиричен материал по тема, която изисква специфични знания и умения за прилагане на интервю като метод на изследване. Темата налага деликатно отношение към събеседника (респондент според авторката), изграждане на доверие в рамките на събеседването с идея за постигане на задълбочено познание по относително лични въпроси като конфесия, брак и съжителство и др.

6. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Текстът има добри постижения, отбелязани по-горе, но поражда въпроси и бележки.

Зорница Пранджева умело изгражда тезата за подбора на описаните общности като основа за изследване на религията като фактор за културни взаимодействия в няколко социални сфери. В същото време тя твърди, че направените изводи са валидни и за групите „изключени от изследването“, което не се доказва, а се заявява. Тази категоричност на допускането за валидност на резултатите за всички групи, които примерно, се съотнасят с протестанството, поставя под съмнение уточненията, направени за предпочитаната протестантска общност за анализ.

В отделни части на дисертацията натежава описанието на отделната общност и вниманието е привлечено от специфичното за религиозния култ, а на втори план остава идеята за религията като фактор в културните взаимодействия. В отделни пасажии преобладават цитати от интервюта, които са важни и интересни, но намаляват връзката с теоретичната обосновка и накъсват изложението.

Авторката говори за младо и старо поколение и възрастови възприятия, но терминологията в случая е некоректна. Поколенията се съотнасят с поколенчески различия, а ако говорим за стари и млади, то тогава става дума за възрастови възприятия.

Не бих подкрепила тезата, че липсват изследвания за религията и културните взаимодействия в градска среда, защото в съвременността градът е контекст, среда, в която се случва възпроизводството на религиозното. Давам пример с изследванията на Даниел Ервю-Леже, която изследва модела за „раждане“ на католици в градска среда.

Въпрос: Зорница Пранджева посочва, че семейството е основна среда /институция за приемане/ предаване на религиозното. Това ли е водещата институция и би ли посочила друга/ други институции, които имат значение при приемане на определена религия и превръщането ѝ във вяра?

7. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите по темата на дисертацията са шест, от които четири са отпечатани и две са под печат. Те отговарят на изискванията за научни публикации с принос и са публикувани в сериозни научни издания като доказват самостоятелната работа на дисертантката, нейното развитие като теренист, изследовател антрополог.

8. Лично участие на докторантката

Изследването показва много добра подготовка за теренна работа, както и нейното самостоятелно осъществяване с прилагане на разнообразни методи, които взаимно се допълват и са адекватни за конкретния терен. Теоретичната част и приносите в дисертацията са лична заслуга на авторката, която има много добра подготовка и подходяща среда за осъществяване на творчески труд, каквото е научното изследване.

9. Автореферат

Авторефератът отразява точно и коректно дисертационния труд като изложение на проблематиката, нейното изследване и представяне като резултати. Той отговаря на изискванията на нормативните правилници и изискванията на ПУ „Паисий Хилендарски“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни резултати, които представляват принос в науката* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно**

съответстват на специфичните изисквания на Философско-историческия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Зорница Георгиева Пранджева **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност антропология като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Зорница Георгиева Пранджева в област на висше образование: 3.Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1 *Социология, антропология и науки за културата*, докторска програма Етнология.

Подпис:

доц. д-р Ирена Бокова